

Nyt fra Sprognævnet

1993/2 · juni

Attention

Af *Henrik Galberg Jacobsen*

Sprognævnet får tit spørgsmål om forkortelsen *att.* Den bruges i adresser i breve til firmaer el.lign., hvor den står foran navnet på en ansat. Ved at bruge *att.* foran personnavnet tilkendegiver afsenderen at brevet er specielt beregnet for en bestemt person i virksomheden, men at det i øvrigt drejer sig om et ikke-personligt brev som den pågældende får i sin egenskab af ansat, og som kan åbnes af andre hvis han eller hun ikke er til stede.

Spørgsmålene drejer sig om forskellige detaljer i forbindelse med brugen af forkortelsen *att.* – Hvad står den egent-

lig for? – Skrives den med stort eller lille begyndelsesbogstav? – Skal der kolon bagefter? – Skriver man en stillingsbetegnelse efter forkortelsen med stort eller lille. – Og hvor skal *att.*-linjen egentlig stå?

Disse spørgsmål bliver besvaret her i artiklen.

Att. = attention = 'til'

Att. er en forkortelse af det engelske ord *attention*, der bl.a. betyder 'opmærksomhed' og 'varetagelse'. I dansk virksomhedskorrespondance bruges *att.* som nævnt foran navnet på den person i et firma el.lign. som man regner med skal tage sig af brevet på firmaets vegne. Forkortelsen *att.* betyder altså nærmest det samme som det danske forholdsord *til*.

Forkortelsen *att.* udtales som det engelske ord *attention*, dvs. »atensjen«, med tryk på anden stavelse. Man kan undertiden høre det gengivet som »attesteret«, men det er en misforståelse. Forkortelsen *att.* har ikke noget at gøre med det danske ord *attestere*.

Att. kan undværes

Man kan undgå problemerne i forbindelse med *att.* ved simpelthen at undgå at bruge *att.* Der er ikke nogen pligt til at bruge *att.* når man skriver til en virksomhed og ønsker at brevet skal nå frem til en bestemt person. Et brev til en firmaansat – i den pågældendes egenskab af ansat – kan altså udmærket adresseres på denne måde:

Blæserrejser A/S
Lene Nielsen
Store Torv 315
3700 Rønne

Eller – hvis man kender den pågældendes titel, og gerne vil have den med:

Blæserrejser A/S
Konsulent Lene Nielsen
Store Torv 315
3700 Rønne

Eller – hvis man ikke kender titlen, og synes at det er for lidt med navnet alene:

Blæserrejser A/S
Fr. Lene Nielsen
Store Torv 315
3700 Rønne

Placeringen af navnet *Lene Nielsen* i linjen lige efter firmanavnet skulle være tilstrækkeligt til at vise at der er tale om et brev beregnet for Lene Nielsen i hendes egenskab af ansat i Blæserrejser A/S, altså om et ikke-privat brev. Men der er en del usikkerhed på dette punkt, og det er formentlig grunden til at mange holder fast ved forkortelsen *att.* til at understrege det ikke-private i henvendelsen.

Med eller uden kolon?

Forkortelsen *att.* placeres som første ord i navnelinjen og skrives som andre begyndelsesord i en adresse med stort begyndelsesbogstav. Den kan følges af et kolon, eller den kan fungere som et selvstændigt ord uden andet tegn end forkortelsespunktummet:

Blæserrejser A/S
Att.: Lene Nielsen
Store Torv 315
3700 Rønne

Blæserrejser A/S
Att. Lene Nielsen
Store Torv 315
3700 Rønne

Om man sætter kolon eller ej efter *Att.*, afhænger af hvor selvstændigt man opfatter *Att.* og det følgende navn i forhold til hinanden. *Att.* kan fungere som en art introducerende nøgleord, så at der ved oplæsning bliver en pause mellem *Att.* og navnet, og så er det rimeligt at sætte et kolon. Men *Att.* + det efterfølgende navn kan også siges at høre så nøje sammen at der ikke er behov for et tegn

imellem dem. Man kan her parallelisere med den forskel der er på at skrive »Til: Lene Nielsen« og »Til Lene Nielsen«.

Stort eller lille efter Att.?

Spørgsmålet om man skal skrive med stort eller lille efter *Att.*, er kun aktuelt hvis man medtager en titel (eller *fr./hr.*) foran navnet.

Man kan i disse tilfælde skelne mellem om man sætter kolon eller ej efter forkortelsen. Sætter man kolon minder brugen af *Att.*: om brugen af fx »Vedr.:«, »Ang.:« eller »Emne:« som første ord i en overskriftlinje. Ved hjælp af kolonet markeres det at nu kommer den egentlige overskrift eller emneangivelse, og den skrives normalt med stort.

Det kan derfor anbefales at man efter *Att.* + kolon skriver en stillingsbetegnelse eller titel med stort:

Blæserrejser A/S
Att.: Konsulent Lene Nielsen
Store Torv 315
3700 Rønne

Er der flere titler foran navnet, skrives kun den første med stort:

Blæserrejser A/S
Att.: Konsulent, cand.theol.
Lene Nielsen
Store Torv 315
3700 Rønne

Hvis man derimod ikke sætter kolon efter *Att.*, er det rimeligst at skrive stillingsbetegnelsen på samme måde som i løbende tekst. Efter Retskrivningsreg-

lernes § 13.3 skrives titler og stillingsbetegnelser som hovedregel med lille, dvs.:

Blæserrejser A/S
Att. konsulent Lene Nielsen
Store Torv 315
3700 Rønne

Men Retskrivningsordbogen giver dog (ligeledes i § 13.3) mulighed for at man kan skrive titler med stort, og denne mulighed kan man naturligvis også udnytte i adresser som de nævnte.

Placeringen af att.-linjen

I eksemplerne indtil nu har *att.*-linjen stået i selve adressen, lige efter firmanavnet. Denne placering er almindeligt brugt og anerkendt i erhvervs- og organisationskorrespondance. Den kan imidlertid have den ulempe at den – i strid med afsenderens hensigt – bliver opfattet som om brevet er til den pågældende person privat. Eller den pågældende kan være fraværende den dag brevet kommer, og behandlingen af det kan så blive forsinket af at brevet får lov at ligge uåbnet til hun eller han kommer tilbage efter sin ferie eller sygdom.

Disse ulemper kan man modvirke ved at placere *att.*-linjen nogle linjer neden under brevpapirets adressefelt:

Blæserrejser A/S
Store Torv 315
3700 Rønne

Att.: Lene Nielsen

På den måde fremgår det helt klart at brevet er til firmaet og ikke til en privatperson. Og hvis man bruger en rudekuvvert, kommer personnavnet med denne placering til at stå uden for ruden, og man kan så være sikker på at ens brev bliver åbnet – og måske også behandlet – når det ankommer, uanset om den person man har stilet det til, er til stede eller ej.

Denne placering af *att.*-linjen er den mest formelle og professionelle. Nogle firmaer foreskriver i deres interne brevinstruks at *att.*-linjen i breve til andre virksomheder altid anbringes et stykke under resten af adressen (og forventer at andre skriver på samme måde til dem).

Placeringen af *att.*-linjen nogle linjer under resten af adressen bør kun bruges på selve brevet. Uden på en konvolut virker det forstyrrende for postvæsenet med sådan en linje efter postnummerlinjen.

Privat på arbejde

Man bruger ikke *att.* hvis man sender et privatbrev til en person på dennes arbejdsadresse. Her kan man nøjes med navnet (evt. + titel eller *fr./hr.*). Og ved at sætte navnet allerforrest i adressefeltet kan man markere at brevet er til den pågældende personligt, fx

Lene Nielsen
Blæserrejser A/S
Store Torv 315
3700 Rønne

Vil man være helt sikker på at et personligt brev, som sendes til en arbejdsadresse, ikke bliver åbnet af uvedkommende, må man tydeligt mærke brevet med *privat* eller *personligt*, fx sådan:

Lene Nielsen PRIVAT
Blæserrejser A/S
Store Torv 315
3700 Rønne

Nogle firmaer og organisationer frabejder sig udtrykkeligt at breve stiles til personer i firmaet, eller indskærper de ansatte at de ikke må modtage personlig post på deres arbejdsadresse. Om man vil respektere sådanne regler, afhænger naturligvis af ens forhold til virksomheden, men man skal være opmærksom på at de findes, og at man altså kan risikere at bringe en ansat i en ubehagelig situation ved at skrive personligt til ham eller hende på arbejdet.

Henrik Galberg Jacobsen (f. 1944) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

IDENTITETSHISTORIE

I slutningen af 1992 udkom fjerde og sidste bind af *Dansk Identitetshistorie*, hvis første bind kom i foråret 1991. Værket, der er redigeret af Ole Feldbæk, indeholder en række afhandlinger af danske forskere. Af særlig interesse for læserne af *Nyt fra Sprognævnet* er Jørn Lunds bidrag: »Danskerne og deres sprog 1945-1990. Kritik og tolerance« (bind 4, s. 421-540).

Jørn Lunds afhandling indeholder bl.a. et kapitel med overskriften »Desproglige autoriteter«. Herfra har *Nyt fra Sprognævnet* fået lov til at trykke afsnittet om Dansk Sprognævn i en let bearbejdet version. Afsnittet drejer sig først og fremmest om offentlighedens syn på Sprognævnet, sådan som det kommer til udtryk i avisartikler mv. om nævnet og dets virksomhed fra 1955 og til i dag. Baggrundsmaterialet for Jørn Lunds arbejde udgøres for størstedelen vedkommende af Dansk Sprognævns righoldige samling af udklip med avis- og tidsskriftartikler om sprog og sprogproblemer.

Offentligheden og Sprognævnet

Af Jørn Lund

Mange tilfredse brugere

Det er vanskeligt at danne sig et overblik over offentlighedens holdning til Dansk Sprognævns virksomhed. Man kan konstatere, at flere og flere hvert år retter henvendelse til Sprognævnet, og i undersøgelsen af Sprognævnets telefonoplysningsvirksomhed viser der sig en helt overvældende tilfredshed hos spørgerne med de svar, de får (*Språknemndenes telefonrådgivning*, udg. af Nordisk sprogsekretariat, Oslo, 1988). Dansk Sprognævn har mange trofaste, tilfredse og stabile brugere.

Der er heller ingen tvivl om, at flere og flere har fået kendskab til Dansk Sprognævns virksomhed. I de første år var sekretariatet sparsomt bemandet, og internt i nævnet var den opfattelse udbredt, at nævnet ikke i synderlig grad skulle søge at gøre sig kendt, men stabilisere sin position som et ukontroversielt og nyttigt rådgivningsorgan.

Blandt de mere udadvendte aktiviteter kan nævnes den enquete, der på professor Paul Diderichsens foranledning blev gennemført i samarbejde med Dansk lærerforeningen. Formålet var at undersøge en række dansk læreres vurdering af nogle konkrete sprogrigtighedsspørgsmål. Resultatet heraf, der er offentliggjort i *Meddelelser fra Dansk lærerforeningen 1963*, hæfte 1, blev slået stort op i flere aviser, der anlagde en

ikke uventet vinkel på stoffet: »Mange dansklærere kan ikke skrive dansk« (overskrift i Aktuelt 17/10 63).

Sprognævn eller sprogværn?

Den årlige beretning med et udvalg af sproglige spørgsmål og svar vakte, trods sit beskedne ydre, ret stor opmærksomhed og blev citeret i mange aviser og tidsskrifter. Enkelte bragte kronikker, idet nogle af disse simpelthen bestod af citater fra årsberetningen. Andre var mere selvstændige bearbejdelser af stoffet.

Modtagelsen var stort set positiv; man anerkendte nævnets autoritet og gik ikke dybt ned i principperne for rådgivningen. Men en enkelt hårdnakket modstander ytrede sig hvert år i flere sydsjællandske aviser: cand.mag. Karen E. Jensen. Som grundindstilling havde hun, at det officielle organ Dansk Sprognævn skyggede for den private interesseforening Dansk Sprogværn, og sin ammunition hentede hun i nævnets accept af nydannelser, dets følgagtighed, og i flere år (fx 5/12 63, Møns Dagblad) tog hun anledning til et opgør med tidens unoder: politikernes sprog, psykologernes sprog, de amerikanske lån osv. Alt dette udhulede det smukke danske sprog, »arven fra fædrene«. I 1970 hævder hun, at Retskrivningsordbogen »snobber nedad«, og at Sprognævnet helst tækkes alle.

Den holdning genfindes i mange samtidige og senere ytringer i dansk presse. Børsen taler 1/6 63 om »raadløs Raadgivning« i Dansk Sprognævn, Berlingske Aftenavis skriver i sin leder 18/10 63: »Men hvis sprognævnet kunne bevæges

til mod dets forståelige overbevisning nogle år fremover at fungere som skrap stileretter, ville det måske vise sig at være en fordel for alle.«

Berlingske Tidende har samme grundopfattelse (leder 19/11 64): »Sprognævnet kan ikke forskåne os for dårlige sprogvaner, men det kunne muligvis gøre ekstra nytte også som et sprogværn ved at anlægge en lidt mere konservativ holdning.« Ingeborg Buhl er på linje med denne opfattelse i et indlæg i samme avis 8/3 65. Heri peger hun på den franske tradition for sprogrøgt, som den varetages af Det Franske Akademi, ligesom hun begræder de danske autoriteters slaphed. »Herhjemme er vi mere large.« I Politiken 22/9 71 uddyber samme skribent sin kritik: »Nogen støtte i Sprognævnet, som knæsetter enhver tanketorsk, blot den har været set på tryk nogle gange, har vi jo desværre ikke«. – Berlingske Tidendes sprogmedarbejder, Jørgen Bang, er derimod positivt indstillet over for langt størstedelen af nævnets virksomhed, men bemærker dog, at man undertiden kunne ønske, »at det tog noget fastere standpunkter--« (5/9 70).

En sproglig »højesteret«

Aktuelt rummer nogle kritiske artikler af Viggo Josephsen, der 17/9 65 gør gældende, at det er på tide at iværksætte en redningsaktion for det danske sprog: »For sproget er værgeløst, hvis ikke nogen tager sig af det. Det bliver nedtrampet, flosset, løst, usikkert og fladt, hvis ikke behjertede folk tager sig af det og holder det i live – gerne gennem diktat fra sagkyndige. Der er nemlig områder,

En tilsyneladende uforgængelig form for dansk humor består i at gengive talesproget ved at lædere skriftsproget næsten til ukendelighed. Opgaven er ikke vanskelig, specielt hvor det drejer sig om moderne dansk. Afstanden mellem lyd og skrift er blevet større. Naturligvis er fristelsen særlig stor, når man skal fortælle om Dansk Sprognævnet, der har som opgave at formulere reglerne for dansk retskrivning. (Jyllands-Posten 29/4 80).

hvor demokrati og flertalsafgørelse ikke er på sin plads, og hvor oplyst enevælde må være redningen.« På den baggrund kritiserer han såvel Dansk Sprognævns beføjelser som nævnets praksis. Nogle år senere skærpes tonen (Aktuelt 12/5 71): »Fordelen ved en institution, der desorienterer os, er dog vist ikke så nem for os andre at få øje på.« Overskrift: »Sprognævnet viger uden om opgaven som 'højesteret'«. Under pseudonymet Mikkel Syv anklager Viggo Josephsen nævnet for pedanteri og trasken rundt i småtingsafdelingens detaljer. Som et eksempel på den slags nævner han 18/4 70 nævnsmedlemmet Henning Spang-Hanssens disputats om bogstavfrekvenser.

Land og Folk er derimod positivt indstillet og roser nævnet for at være befriende utyrannisk (4/9 70).

Den tilkendegivelse er bladet stort set ene om. I Jyllands-Posten skriver Erhardt Larsen (15/11 70), at det »desværre« er et kendetegn »for ordbog (Retskrivningsordbogen 1955) som for sprognævn, at de ved talrige tvetydige retningslinjer medvirker til, at sproget flyder hurtigere, end det måske er naturligt«. Dette er til gengæld en stærkere udtalelse end normalt. At Dansk Sprognævns virksomhed ligefrem skulle accelerere sprogudviklingen, er ikke nogen sædvanlig påstand. Normalt beklager kritikerne blot, at nævnet ikke dæmper op for udviklingstendenserne.

Samme dagblad havde året forinden (20/8 69) på bagsiden bragt denne parodi:

Spørgsmål: »Er der noget, man ikke kan?«

Svar: »Det må der være, men desværre har det ikke været muligt at finde et egnet eksempel, men vi vil nærmere gennemdrøfte dette spørgsmål med henblik på at nå frem til et svar, der kan tilfredsstillende alle.«

En artikel i Aalborg Stiftstidende (4/9 70) rummer kritik, der går i samme retning, idet den gør gældende, at nævnet er »mindre villigt til at afgive en inappellabel dom«. I stedet »lader man alle muligheder stå åbne«.

Også i Dagbladet i Ringsted ankes der over uldne afgørelser: »Man støder ikke gerne nogen«.

De sprogligt ansvarlige autoriteter er i de fleste avisudklip Dansk Sprognævn. Klager over dansk læreres efterladenhed er langt sjældnere, men undertiden bliver begge parter inddraget. Således skriver en sognepræst 14/3 78 i Jydske Tidende: »Hvor tit ytrer dansk lærere sig offentligt med nogle kraftens ord til forsvar for modersmålet? Alt for sjældent. Optræder Dansk Sprognævn nogen sinde som sprogværn? Hvorfor ikke give det en slags påtaleforpligtelse?«

Samme år følger Jyllands-Posten kritikken op i en leder (5/11 78). Herfra citeres 2. afsnit ff.:

Dansk Sprognævn har netop udsendt sin årsberetning 1977/78, og den er et nyt vidnesbyrd om, at nævnet er en samling vatnisser, der ophøjer enhver hyppigt forekommende stavfejl til sproglig norm.

Dansk Sprognævn vil nu bekæmpe invasionen af engelske ord i det danske sprog

Mange har den opfattelse, at Dansk Sprognævn burde gå mere aktivt ind i sprogpolitikken og fx medvirke til at begrænse importen af fremmedord. Men nævnets opgave er ifølge bekendtgørelsen at følge sprogets udvikling, at rådgive offentligheden og udsende en retskrivningsordbog. Nævnet skal beskrive sproget og dets brug.

Men der er alligevel mange, der vil se Dansk Sprognævn som en streng, pedantisk og konservativ institution, der ønsker at rense sproget for fremmedelementer. Her har tegneren gjort sig lystig over nævnet og en af dets videnskabelige medarbejdere gennem flere årtier, cand.jur. Arne Hamburger. (Herning Folkeblad 18/7 90).

Det er i vore dage usømmeligt – ja, det er vel næsten udemokratisk – at forlange af børn og unge, at de skal kunne behandle sproget korrekt.

De forringede kundskabskrav i Ritt Bjerregaards folkeskole plus mange særprægede nydannelser i fjernsynet, radioen og – med skam at melde – aviserne, beforder den sproglige slaphed.

Men man burde kunne forlange af et sprognævn, hvori der vist også sidder mennesker med både forstand på og kærlighed til sprog, at det ikke bevidstløst konfirmerer ethvert påhit.

Tonen skærpes. Politiken overlader kommentarspalten 30/12 80 til en kritiker, der fordømmer ikke alene nævnets virksomhed, men også medarbejdernes aktiviteter i Danmarks Radios »Sprogminuttet«: »Dansk Sprognævn har, fra at være en forholdsvis ubetydelig institution, udviklet sig til en direkte fare for sproget.« Faren består dels i den almindelige accept af »hvad som helst«, dels i det forhold, at nævnet ikke begrænser importen af engelske ord, men fx tillader *juice* at trænge sig ind på det område, som *saft* har dækket.

Et er selvstændige bidrag om nævnet, noget andet de kritiske bemærkninger, der i forbifarten kan falde. Ironien lyser ud af en tv-anmeldelse i Jyllands-Posten 18/7 81; anmelderen beskæftiger sig med brugen af *du* for *man*: »Dansk Sprognævn vil helt bestemt ikke være til nogen hjælp. Begge dele er lige rigtigt, vil det påstå. Man kan bruge begge former. Du kan bruge begge former.«

Som det ses, er eksempler og anden dokumentation ikke meget udbredt.

Kritikkens baggrund

Her skal det ikke hævdes, at Dansk Sprognævn eller danske sprogfolk er ufejlbarlige, eller at de ikke skal stå til regnskab for deres aktiviteter. Men som baggrund for kritikken skal følgende ikke desto mindre markeres:

(a) En del af kritikken udspringer af en overdreven tro på, at sproget lader sig styre på områder, hvor sprogfolk med sikkerhed ved, at det ikke kan styres. Mange har en mekanisk sprogopfattelse og synes at mene, at man ved at fastholde et antal regler og praktiske greb kan opdrage befolkningen til at udtrykke sig bedre.

Sprogfolk mener modsat, at skriftlig for slet ikke at tale om mundtlig udtryksfærdighed er så sammensat et anliggende, bestemt af et vekselspil mellem konstant og momentant virkende psykologiske og sproglige faktorer, at man ikke blot ved at tage sig sammen og følge et simpelt spor kan ændre sine sprogvaner. »Det danske sprog er i forvejen sjusket, og Sprognævnet skal ikke gøre det mere flosset i kanten, end det er,« sagde undervisningsminister Bertel Haarder, da han i Ministeriet for Kulturelle Anliggender mødtes med Dansk Sprognævn i sensommeren 1985 i anledning af de forestående ændringer i Retskrivningsordbogen.

At sprogudviklingen forløber særlig hurtigt i dag, kan ingen sprogmand gøres ansvarlig for eller dæmme op for. At udtalen ændrer sig fra årti til årti, så det

sproglige Danmarkskort fra århundredets begyndelse ikke er til at kende ved dets afslutning, skyldes danskerne, ikke specielt sprogfolkene. At nye ord kommer ind i sproget, at nogle af dem akklimatiseres osv., kan ikke modvirkes gennem initiativer fra eksperter. Sprogfolk kan blot efter bedste evne beskrive, hvad der sker.

(b) Dansk Sprognævn har præcis dette som opgave. Nævnets bekendtgørelse har siden grundlæggelsen i 1955 pålagt det at følge sprogets udvikling, at udgive en retskrivningsordbog og at besvare spørgsmål fra myndigheder og privatpersoner. Mange kritiserer nævnet for ikke at gribe normerende ind på langt flere områder. Kendsgerningen er, at nævnet ikke er bemyndiget til det.

(c) Sprog er som psykologi, pædagogik og politik noget, som alle kan tale med om, og som alle vitterlig er berørt af. Dansk offentlighed har været begunstiget af et usædvanlig stort antal sprogforskere, ofte forskere i første række, der ud over at føre deres faglige område videre også bringer det videre i en anden forstand: til den interesserede lægmand. Blandt forskere med disse kvalifikationer kan fra dette århundrede nævnes Otto Jespersen, Kristoffer Nyrop, Aage Hansen, Peter Skautrup, Kaj Bom, Allan Karker, Erik Hansen mfl. Dansk sprogforskning har levet op til sin populariseringspligt.

Alligevel vil mange kunne hævde, at de ikke føler sig tilstrækkeligt orienterede. Det hænger sammen med det store antal informationer, der i øvrigt er tilgængelige inden for alle samfundslivets felter, hvortil kommer konkurrerende,

rekreative aktiviteter. Denne tendens i den samfundsmæssige udvikling er velkendt og skal ikke bringes ind i billedet her; men det er den samme udvikling, der kan få også besindige og ellers velorienterede mennesker til at hævde, at de ikke forstår sig på begreber som inflation, devaluering, betalingsforholdet til udlandet »og hvad det alt sammen hedder«, som det siges. Ansvar for indsigt ligger ikke kun hos afsenderen. Modtageren af informationer har også en byrde at bære. Men ofte fremstilles samspillet ensidigt på den måde, at det er andres skyld, hvis man ikke er informationsmæssigt opdateret.

(d) Når ortografi og stavfærdighed indtager så markant en plads i sprogkritikernes bevidsthed, skyldes det ikke blot, at emnet er vigtigt, men også, at det er det mest overskuelige og håndgribelige for en umiddelbar betragtning. Det repræsenterer endvidere stabiliteten i sproget, modsat udtalen, som er svær at fastholde og overordentlig vanskelig at regulere. Det skrevne sprog og dets ortografi er det faste holdepunkt for sprogkritikere, og behovet for faste holddepunkter bliver ikke mindre i perioder præget af hastige ændringer og stigende normusikkerhed.

Målestok i krise

Det dominerende syn på Dansk Sprognævn er i udklipssamlingen kritisk. Der kan gennem alle årene påvises en til aggression grænsende irritation over, at de professionelle sprogfolk ikke styrer sproget i fornødent omfang, men lader det sejle sin egen sø og drukne i ortografiske og grammatiske varianter.

I underskolen har mange danskere fået at vide, at der i en velbevogtet bankboks i en dyb og bombesikker kælder i Paris ligger en meterstok, vist endda i platin, der er selve meteren, den indiskutable referenceramme, den, der er mønster for alle de forskellige, mere eller mindre nøjagtige metermålestokke, der findes i forskellige materialer i forskellige lande. Det kan give tryghed at vide, at sådan noget har en håndgribelig eksistens. Mange mennesker savner sådan en meterstok på det sproglige område, og de er vrede på sprogfolkene over, at de enten ikke ved, hvor den ligger, eller i hvert fald nægter at bruge den. Også målestokken for korrekthed er altså i krise.

Jørn Lund (f. 1946) er professor i dansk sprog ved Danmarks Lærerhøjskole, chefredaktør ved Den Store Danske Encyklopædi, medlem af Dansk Sprognævn.

Fem år på skærmen

Siden 1988 har seere med tekst-tv på deres tv-apparat kunnet følge med i Sprognævnets rubrik »Fra Sprognævnet« i Danmarks Radios tekst-tv. I den sidste uge i maj 1993 kunne seerne bl.a. læse disse ord fra Sprognævnet:

Farveller

Sprognævnet takker af her i TEKST-TV efter fem år på skærmen.

Men skal vi nu sige *farvel* (for kort og hårdt?), *farveller* (for kølent og irriterende?), *hej, hej* (for frisk?), *ciao* (for antikveret?), *hyggehejsa* (for pjanket?), *bye-bye* (for gammeldags?) eller hvad?

Se svaret i 'skjult tekst'.

Og når seeren så trykkede på 'skjult tekst'-knappen på sin fjernbetjening, kom dette svar frem:

Svar: FARVEL OG TAK FOR DENNE GANG!
Det var bare det vi ville sige.

Sprognævnets tekst-tv-visit er altså slut i denne omgang. Men de fleste af sprogsiderne er stadig tilgængelige i trykt form i de tre hæfter der er udsendt med miniartiklerne fra tv-rubrikken:

Sprognævnet på skærmen 1990/91 og 1991/92
(3. samling): 35 kr.

Sprognævnet på skærmen 1989/90 (2. samling):
25 kr.

Sprognævnet på skærmen 1988/89 (1. samling):
25 kr.

Samlet pris for 1. og 2. samling: 40 kr.

Samlet pris for alle 3 hæfter: 75 kr.

Alle priser er inkl. moms og forsendelse. Hæfterne sælges kun hos Sprognævnet. Bestil hæfterne på telefon 31 54 22 11 (spørg efter Sprognævnet).

SPØRGSMÅL OG SVAR

Fakturer??

Spørgsmål: Jeg så for nylig ordet *faktura* bøjet i flertalsformen *fakturer*, altså i lighed med *kollega* – *kolleger*, som jo også kan skrives *kollegaer*. Er denne endelse med *-er* korrekt, mig forekommer den lidt kunstlet, bedrøvelig? Kan der anføres nogen grund til at ordene opfører sig uens, fx en udtalemæssig grund?

Svar: Den korrekte flertalsform af *faktura* er *fakturaer* således som det står i Retskrivningsordbogen, 1986. Også i Retskrivningsordbogen fra 1955 er kun formen *fakturaer* med. Første gang ordet optages i en retskrivningsordbog er i 1923 (Dansk Retskrivningsordbog ved Jørgen Glahder), og formen dér er *fakturaer*; *fakturer* oplyses ikke. Men i Ordbog over det Danske Sprog (det pågældende bind er fra 1922) oplyses det at flertalsformen er både *fakturaer* og *fakturer*, uden at der dog oplyses mere.

Det er vores indtryk at *fakturer* på det tidspunkt føltes gammeldags, og at det er grunden til at Dansk Retskrivningsordbog fra 1923 ikke har medtaget den. I dag må den karakteriseres som forældet.

Det taler for formen *fakturaer* at det er den regelmæssige bøjningsform, idet ord der ender på *-a*, normalt tilføjer *-er* i flertal, fx *fuga* – *fugaer*, *bodega* – *bodegaer*, *zebra* – *zebraer*, *flora* – *floraer*.

Det er rigtigt at ordet *faktura* er parallelt med *kollega*, som jo har både formen *kollegaer* og *kolleger*, og de to flertalsformer har hver sin udtale, henholdsvis med hårdt og blødt g. I Lars Brink og Jørn Lund: Dansk Rigsmål 1-2, 1975, står der om udtalerne at *kolleger* er den fremmedsprospåvirkede, uregelmæssige og oprindelig korreleret med høj social status, mens *kollegaer* er den regelmæssige og oprindelig korreleret med lav social status, og der paralleliseres til andre lignende ord som *risiko*: *risici/risikoer*, *leksikon*: *leksika/leksikoner*.

I vores edb-samling af tekster fra aviser, blade og bøger på 3 mio. løbende ord fra 1987-89 viser det sig at formen *kolleger* er omkring 3 gange så hyppig som *kollegaer*, så for det ords vedkommende er det den uregelmæssige bøjningsform der er blevet den almindelige, selvom bøjningsmønsteret er en undtagelse.

Når De således er stødt på formen *fakturer*, så er den ikke helt uden sidsykke, men den er ikke korrekt, og den må også karakteriseres som sjælden, gammeldags og eventuelt lidt »fin«.

PJ

Klientel

Spørgsmål: Jeg undrer mig over at et ord som *klientel* indtil 1986 har haft bøjningsformerne *klientelet* og *klienteler*, men er ændret til *klientellet* og *klienteller* i Retskrivningsordbogen, 1986. Og hvorfor står ændringen ikke i listen »Ændrede staveformer og ordformer« på siderne 497-506 i Retskrivningsordbogen?

Svar: Ordet *klientels* bøjningsformer var som De selv konstaterer med enkelt *l* i retskrivningsordbøger op til den som Dansk Sprognævn udgav i 1986. Det blev dengang ændret således at bøjningsformerne får dobbelt *l*.

Årsagen til ændringen er at der er sket en udtaleændring, nemlig fra en udtale hvor *e*'et i sidstestavelen *-tel* har stød og derfor er lang, og ordet derfor rimede på *kanel*, til en udtale hvor stødet ligger på *l*'et, og vokalen *e* følgelig er kort og æ-agtig, og ordet således rimer på *kastel*.

I retstavningen er der en generel regel om enkeltskrivning og dobbeltskrivning af konsonanter mellem to vokaler. Den siger at hvis vokalen er kort og trykstærk, så skrives der dobbelt konsonant, fx *bas* – *bassen*; men hvis vokalen er lang (eller har stød), skrives der enkelt konsonant, fx *base* – *basen*; *del* – *delen*. (Det står i § 8 i Retskrivningsreglerne i Retskrivningsordbogen, 1986).

Denne udtaleændring er beskrevet i Brink & Lunds store værk, Dansk Rigmål, 1-2, 1975, s. 600. Her står at udtalen med stød på *e*'et tidligere (og det vil sige i slutningen af forrige århund-

rede) har været den eneste, men at man allerede i Ordbog over det Danske Sprog (bindet er fra 1928) nævner de to udtaler. Ordet er lånt fra latin (*cliente-la*), men har sluttet sig til de talrige franske lån på *-el* med stød på *l*'et som *hotel*, *model*, *materiel*, og i dag er udtalen med stød på *e*'et passé. Og det er altså denne udtaleændring som staveændringen afspejler.

Denne ændring af stavningen i ordets bøjningsformer er ikke med i listen »Ændrede staveformer og ordformer«. Det skyldes at listen udelukkende rummer ændringer i *opslagsords* staveformer og ordformer. Er der kun sket ændringer i bøjningerne af ordene i forhold til Retskrivningsordbogen fra 1955, er dette ikke oplyst.

PJ

Luksuriøs og luksuøs

Spørgsmål: Jeg har i sin tid lært at *luku-suøs* går på den ægte luksus, hvorimod *luksurios* er nedsættende. Var min dansklærer på afveje?

Svar: De to ord, *luksurios* og *luku-suøs*, der begge er lånt fra fransk og går tilbage til afledninger af det latinske ord *luxus*, har i moderne dansk samme betydning: 'ødsel, pragtfuld, overdådig, komfortabel'.

På fransk har ordet *luxurieux* et fra dansk afvigende indhold, nemlig 'vellystigt, usædeligt', og det har nok tidligere været en begrundelse for at man (dvs. især franskkyndige) ikke har kunnet lide det tilsvarende danske ord, *luksurios*. Ordet hører til de farlige ord og lumske

ligheder i forhold til fransk, men det betyder jo ikke at resten af befolkningen skal være nødt til at skelne på dansk af hensyn til franskkyndige.

Når *luksurios* er blevet mere og mere almindeligt på bekostning af *lüksuøs*, skyldes det måske at den udenlandske påvirkning som vi for øjeblikket udsættes for, ikke længere er fransk, men engelsk, og på engelsk hedder ordet *luxurious*. Det tilsvarende ord på tysk er *luxuriös*; det er dog uden betydning for valget af den danske form, men det er værd at lægge mærke til at de to sprog altså kun har den lange form.

PJ

Vær sød at tænde for vandet!

Spørgsmål: Forleden hørte jeg i fjernsynet en person bruge udtrykkene »tænde og slukke for vandet«. Jeg mener det skal hedde »åbne og lukke for vandet«, men det er måske et storbyfænomen. Hvad mener Sprognævnet?

Svar: Det er helt overvejende ordene *åbne* og *lukke* man bruger i forbindelse med vand og vandhaner. Det bekræftes af ordbøger og også af vores ordsamlinger, og det er det vi kan anbefale som det normale.

I vores edb-samling af tekster fra aviser, blade og bøger på 3 mio. løbende ord fra 1987-89, er der således ikke nogen eksempler på brugen af *tænde* og *slukke* i forbindelse med vand. Ordene er derimod brugt i forbindelse med lys, fjernsyn, bål, brand, maskine osv., altså

også det den umiddelbare sprogfølelse forventer.

Men vi er blevet spurgt før om *tænde* og *slukke* kan bruges i forbindelse med vand, og det at vi bliver spurgt, tyder på at der er (ved at opstå) en vaklen. Ordene *tænde* – *slukke* og *åbne* – *lukke* ligger meget tæt på hinanden indholdsmæssigt, og brugen af *tænde* – *slukke* er nok overført fra de tilsvarende vendinger i forbindelse med elektricitet, fjernsyn m.m.

Vi har ikke indtryk af at det er et storbyfænomen, men derimod at det er yngre eller helt unge der bruger *tænde* og *slukke* i forbindelse med vand og vandhaner.

PJ

Adresse og telefoner

Dansk Sprognævn
Njalsgade 80
2300 København S

Telefax
31 54 03 60

Postgiro
6 10 17 20

Abonnement mv.
31 54 22 11 (Københavns
Universitets omstillingsbord)

Oplysning
31 54 60 11 (direkte ledning,
mandag-fredag 10-12 og 13-15)

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 50 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Nyt fra Sprognævnet

1993/2 · juni

Attention	1
Offentligheden og Sprognævnet..	5
Fem år på skærmen	12
Spørgsmål og svar	13

Næste nummer udkommer i september 1993.

Ansvarshavende redaktør:
Erik Hansen

Redaktionssekretær:
Henrik Galberg Jacobsen

ISSN 0550-7332

Tryk: Bianco Luno A/S, København